

Гуменюк Л.И. Социально-психологические диспозиции ксенофобии в молодежной среде.

Освещаются психологические особенности ксенофобии, приводятся и анализируются результаты проведенного автором изучения социально-психологических диспозиций ксенофобии среди молодежи на когнитивном, эмотивном и поведенческом уровнях.

Ключевые слова: ксенофобия, диспозиция, толерантность, национальная изолированность, национальная обособленность.

Gumenyuk L.Y. Socially-Psychological Dispositions of Xenophobia in a Youth Environment.

In the article the problems of displays of xenophobia are lighted among young people, is led and is analysed results of the social monitoring of dispositions conducted by an author.

Key words: xenophobia, disposition, tolerance, national insulativity national apartness.

Стаття надійшла 8 вересня 2011 року

УДК 159.922.767

Дз.І. Марцинишин

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДЛІТКІВ, ЩО НАЛЕЖАТЬ ДО КАТЕГОРІЇ «ДІТИ ВУЛИЦІ»

Розкривається проблематика феномена «діти вулиці», здійснено емпіричне дослідження рівня нейротизму, рівня тривожності та вираженості акцентуацій характеру у підлітків, що належать до категорії «діти вулиці», а також проведено порівняння психологічних особливостей цієї категорії підлітків із психологічними особливостями підлітків, що живуть у сім'ях.

Ключові слова: діти вулиці, бездоглядні діти, безпритульні діти, диспантна сім'я, нейротизм, тривожність, акцентуації характеру.

Постановка проблеми. Процеси трансформації українського суспільства, що розпочались понад 20 років тому, зумовили зміни багатьох сфер його життя. Нині відбувається глобальна трансформація суспільного ладу, тому дуже важливо оберігати юне покоління від стану соціальної фрустрації і всіляко сприяти його позитивному зростанню та успішній соціалізації. Інакше підлітки сконцен-

трують у собі ті соціально-психологічні характеристики «маргіналів», що створюватимуть труднощі в ході їхньої інтеграції в соціальні інституції та соціальні відносини. Ці зміни негативно позначились на духовно-культурній сфері суспільства, призвели до суттєвих недоліків у молодіжному середовищі. Серед негативу слід визначити: поглиблення поведінкових девіацій неповнолітніх, дитячої бездоглядності, загострення такої проблеми, як «діти вулиці», тому тема нашого наукового пошуку є актуальною.

Стан дослідження. Проблематика розвитку особистості підлітка та особливості його соціалізації в умовах сучасного суспільства висвітлена в працях Е.П. Авдуєвської та С.А. Баклушинського [1], Г.М. Андрєєвої [2], А.В. Мудрика [9], Х. Ремшмідта [13].

Більшість психологічних праць, що торкаються проблематики «діти вулиці», спрямовані на дослідження деструктивного впливу на них сучасної сім'ї. Науковці, зокрема С.Д. Арзуманян [3], В.М. Целуйко [16], виокремлюють сім'ї із відкритою та прихованою формою неблагополуччя. До першої групи належать: конфліктні, проблемні, асоціальні, аморально-кримінальні та неповні сім'ї. До сімей із прихованою формою неблагополуччя зараховують внутрішньо неблагополучні сім'ї – зовні респектабельні, проте такі, що містять розбіжності між ціннісними установками та поведінкою батьків із загальнолюдськими моральними вимогами, що відображається на вихованні дітей [16]. Психологи та педагоги вказують на недостатність мотиваційної сфери, підвищену психічну тривожність, нерозвиненість емоційно-вольових характеристик у дітей, які виховуються у сім'ях, життя яких ускладнено пияцтвом, аморальною поведінкою батьків (М.І. Буянов [4], С.А. Воскобойнікова [5], В.С. Мухіна [12]), а також у сім'ях, де не приділяється достатньої уваги вихованню дітей через переобтяженість батьків власними справами, роботою, кар'єрою (З.Г. Зайцева [6], Й. Лангмейер та З. Матейчек [7], В.М. Оржеховська [11]). В.О. Сухомлинський, вивчаючи сім'ї, де батьки негативно впливали на дітей, пов'язував негативний стан здоров'я дітей, травмовану психіку, важковиховуваність саме з асоціальним впливом сім'ї на їх розвиток [15].

Усі дослідники сходяться на тому, що сімейні конфлікти, алкоголізм, аморальна поведінка батьків, відсутність чуйності та уваги до дітей, байдуже, зневажливе, жорстоке ставлення до них

призводять до появи «ерзац-сім'ї», проживаючи в якій, дитина знає депривації в різноманітних її формах, та ризикує набути такого девіантного та деліквентного досвіду, який негативно вплине на повноцінний розвиток особистості.

Ця проблематика, на нашу думку, потребує більш детального наукового вивчення та глибшого емпіричного дослідження. Теоретичне опрацювання цього питання допоможе кращому розумінню проблеми «дітей вулиці» та створенню практичних рекомендацій і системи психолого-педагогічних заходів із попередження та превентивної корекції такого феномена. Оскільки науково-психологічне вивчення феномена «діти вулиці» в Україні є доволі новим та потребує більш детального вивчення не лише причин соціального зумовлення виникнення цього явища, але й дослідження психологічного портрету підлітків, що «живуть на вулиці», тому **метою** цієї статті є емпіричне дослідження психологічних особливостей «дітей вулиці», методики з психологічної роботи із дітьми, які належать до цієї категорії.

Поняття «діти вулиці» об'єднує в собі два інші: «бездоглядні діти», «безпритульні діти». Для глибшого розуміння цієї проблематики охарактеризуємо ці поняття.

Бездоглядні діти мають контакт із сім'єю, можуть відвідувати школу (інколи періодично), але через різні причини (бідність, перенаселеність у квартирі, різні види експлуатації дітей, непорозуміння з батьками, друзями, вчителями) більшу частину дня, а інколи й ночі вони проводять на вулиці. Суспільно-економічна криза в Україні останніх років наклала свій відбиток на сім'ю, спричинила зниження її життєвого рівня, вплинула на стабільність і виховну здатність, на що вказує у своїх дослідженнях В.С. Мухіна [12]. Підтвердженням цього є зростання кількості функціонально неспроможних сімей, котрі внаслідок об'єктивних та суб'єктивних чинників не можуть ефективно реалізовувати свій потенціал, передусім виховну функцію, що, безумовно, не могло не відобразитися на особливостях первинної соціалізації дітей. Адже від типу сім'ї, характеру взаємостосунків між подружжям, батьками і дітьми, участі обох батьків у вихованні та рівня їхньої педагогічної культури залежатиме успіх первинної соціалізації дитини у сімейному колі. Загрозливість ситуації, що склалася у середовищі дистантних сімей

сучасних українських заробітчач, підтверджує і те, що багато дітей із цих сімей через бездоглядність і занедбаність передано в школи-інтернати та дитячі будинки, а деякі з них, залишившись без піклування батьків, поповнюють ряди «дітей вулиці». На думку В.М. Оржеховської, переважно це саме та категорія дітей, яким довелося зазнати подвійної «зради» батьків, найтиповішими варіантами якої є від'їзд матері та алкоголізм й апатія батька або створення обома батьками нових сімей [10, с. 27].

Безпритульні – це діти, які впродовж тривалого часу живуть у середовищі вулиці. Вони не мають постійного місця проживання, займаються бродяжництвом, мають свої угруповання, специфічні контакти. Це діти-сироти, або діти, які повністю втратили зв'язок із батьками чи опікунами і не мають жодних засобів для існування. Це бездоглядні діти, які мають батьків чи опікунів, але не підтримують з ними зв'язків через брак матеріальних умов, асоціальну поведінку батьків чи інші причини. Ці діти не визнані законом як такі, що позбавлені батьківського піклування, але фактично їх можна визнати сиротами, оскільки батьки з певних причин ними не опікуються. Це соціальне сирітство [11, с. 4–5].

До причин існування в Україні феномена «діти вулиці», на думку В.С. Мухіної та В.М. Оржеховської, необхідно віднести: соціально-економічну та політичну нестабільність; відсутність скоординованих дій міністерств, відомств, установ та організацій, що відповідають за стан роботи з дітьми (сучасною молоддю); негативний вплив соціального середовища на особистість дитини; недоліки в організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах, педагогічна занедбаність окремих підлітків; зниження виховної функції сім'ї, незадовільне матеріальне становище більшості родин; відхилення у фізичному та психічному розвитку дітей і підлітків тощо. Більшість випадків девіантної поведінки у підлітковому віці обумовлені недоліками сімейного виховання. Позбавлені уваги з боку батьків або осіб, що їх замінюють, «діти вулиці», як правило, потрапляють під негативний вплив своїх однолітків та інших дорослих [10; 12].

Крім соціальних причин, є чимало психологічних «збоїв», що призводять до ситуації, коли дитина систематично йде з дому, подорожує впродовж доволі тривалого часу, або просто «гуляє»

вулицями. Пік бажання до зміни місць припадає на вік від 7 до 15 років, причому із хлопчиками це трапляється значно частіше, ніж із дівчатами.

В.С. Мухіна зазначає, що існує декілька «сценаріїв» схильності до бродяжництва:

– це може бути потяг до нових вражень, потреба в новій інформації, своєрідне відчуття, коли «стіни давлять», і дитина не може тривалий час залишатися на одному місці – цей патологічний стан називають дромоманією;

– жага пригод, «екшену», «справжнього життя», причому діти нерідко довго і ретельно (у їхньому розумінні) готуються до таких подорожей;

– нарешті, діти можуть залишати будинок через те, що там їм елементарно погано: з ними жорстоко поводяться або не помічають зовсім, і піти – єдиний спосіб уникнути нестерпної обстановки, або ж зробити хоч щось, щоб її – дитину (чи хоча б її відсутність) нарешті помітили [12, с. 45–47].

Такі «подорожі» можуть бути як короткочасними, так і тривалими, як разовими і нечастими, так і звичними. З'являються певні стереотипи та традиції: улюблені місця і маршрути «подорожей». У випадку, якщо людина все-таки благополучно переростає такий період, жага до пригод і зміни місць залишається з нею назавжди: вона любить походи і подорожі, кращою вважає роботу, пов'язану з відрядженнями.

Потрібно звернути увагу на те, що за дослідженнями Н.Ю. Максимова, Е.Л. Мілютіної та З.М. Соловійова, причинами таких станів у дитинстві можуть бути серйозні порушення (психопатії, шизофренії), органічні патології (олігофренії, епілепсії), тому до таких дітей треба бути особливо уважними. Однак бродяжництво може бути спровоковано і в цілком здорової дитини нездоровою атмосферою в сім'ї [8; 14].

Отже, криза сучасної сім'ї, як зазначає В.М. Оржеховська, – одна з головних причин бездоглядності і безпритульності. Руйнуються традиційні моральні норми, знижується авторитет і виховний потенціал сім'ї, збільшується кількість дітей, що постраждали від жорстокості дорослих, фізичного, психічного і сексуального насильства. У більшості бездоглядних дітей і підлітків виникають про-

блеми з фізичним та психічним здоров'ям (інфекційні захворювання, неврози, знижений інтелект та інші патології розвитку організму). В дитячому середовищі поширюються прояви девіантної поведінки: паління, алкоголізм, наркоманія, токсикоманія. Зростає дитяча злочинність, має місце торгівля неповнолітніми, експлуатація дітей, втягнення підлітків у кримінальний бізнес, жебракування, проституцію [11, с. 6].

2010 року нами було проведено емпіричне дослідження психологічних особливостей «дітей вулиці». Вибірку досліджуваних склали 40 осіб віком від 11 до 14 років – з них 16 осіб, котрі підпадають під поняття «діти вулиці» і тимчасово перебували у Притулку для неповнолітніх львівської облдержадміністрації, а 24 особи склали контрольну групу – це підлітки, що живуть у сім'ї, – особи такого ж віку, члени одного із львівських спортивних клубів. Тестування проводилось за допомогою таких психологічних методик: шкала явної тривожності СМАС (в адаптації А.М. Прихожан), методика Айзенка ЕРІ, методика визначення акцентуації характеру Леонгарда-Шмішека. З метою дотримання принципу конфіденційності будуть відображені узагальнені дані дослідження, без уточнення персоніфікованих даних, конкретного часу та місця проведення дослідження.

При порівнянні групи підлітків, що належать до категорії «діти вулиці», і групи підлітків, що живуть у сім'ї, було виявлено статистично значущі відмінності за таким параметрами.

Для підлітків, що належать до категорії «діти вулиці», притаманні вищий рівень нейротизму ($t = 2,97$, $p = 0,005083$) та вищий рівень тривожності ($t = 2,78$, $p = 0,008409$), меншою мірою вираженим є прагнення відповідати очікуванням інших та давати соціально бажані відповіді на поставлені запитання ($t = -4,22$, $p = 0,000148$), ніж у підлітків, що живуть у сім'ї.

Підлітки, що належать до категорії «діти вулиці», менш емоційно стабільні, схильні більшою мірою переживати страхи, хвилювання та неспокій, ніж підлітки, що живуть у сім'ї. Хоча показники за шкалою «нейротизм» у групі підлітків, що належать до категорії «діти вулиці», є вищими, ніж у групі підлітків, що живуть у сім'ї, однак є такими, що відповідають середнім значенням параметру. Це говорить про порівняну емоційну стабільність.

У групі підлітків, що живуть у сім'ї, значення за цим показником відповідає низькому рівню вираженості ознаки і свідчить про емоційну стабільність. Також варто врахувати, що підлітки, які живуть у сім'ї, більш схильні давати на поставлені запитання соціально бажані відповіді і відповідати очікуванням інших, прагнуть видаватися «кращими», ніж вони є насправді. За таких умов вони ймовірно можуть, так би мовити, «приховувати» власний емоційний неспокій.

Проте, результати проведення проєктивних методик, а саме «Малюнок сім'ї» та «Неіснуюча тварина», підтвердили порушення психоемоційного стану у групі підлітків, що належать до категорії «діти вулиці», і рівень тривожності у них є вищим, ніж у групі підлітків, що живуть у сім'ї.

За результатами опитування, проведеного за методикою СМАС, отримано такий розподіл показників за рівнем тривожності у групі підлітків, що належать до категорії «діти вулиці», і групі підлітків, що живуть у сім'ї (див. рис. 1 та рис. 2).

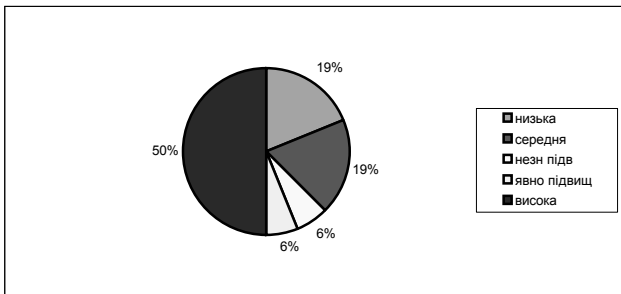

Рис. 1. Розподіл показників за рівнем тривожності у групі підлітків, що належать до категорії «діти вулиці»

Оскільки тривожність – відчуття неконкретної, невизначеної загрози, нечітке почуття небезпеки, то очікування небезпеки співвідноситься з почуттям невідомого: підліток не усвідомлює, чому вона може настати. На відміну від емоції страху, тривожність не має конкретного джерела. Вияви тривожності в підлітків можуть бути соматичними й поведінковими. Соматичні вияви стосуються

змін у внутрішніх органах, системах організму дитини: пришвидшене серцебиття, нерівне дихання, тремтіння кінцівок, скутість рухів, підвищення артеріального тиску, розлади шлунку тощо. На поведінковому рівні прояви підвищеної тривожності ще більш різноманітніші й непередбачуваніші. Вони можуть коливатися від повної апатії і безініціативності до демонстративної жорстокості чи проявів асоціальної поведінки. З огляду на такий розподіл показників рівня тривожності у групі підлітків, що належать до категорії «діти вулиці», варто звернути особливу увагу на подальше детальне вивчення цієї особливості, оскільки застосування психокорекційних заходів зі зниження рівня тривожності може бути превентивним методом розв'язання проблеми такого соціального феномена, як «діти вулиці».

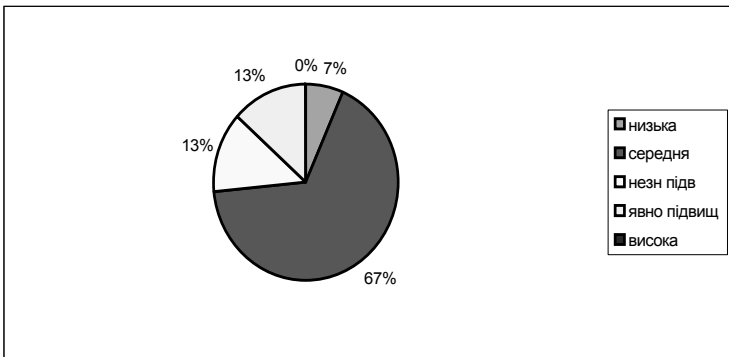

Рис. 2. Розподіл показників за рівнем тривожності у групі підлітків, що живуть у сім'ї

Отже, у групі підлітків, що належать до категорії «діти вулиці», найчастіше спостерігається високий рівень тривожності (50%), а у групі підлітків, що живуть в сім'ї, – середній рівень тривожності (67%). Показники, які відповідають високому рівню тривожності, відсутні.

У групі підлітків, що належать до категорії «діти вулиці», вищим є рівень вираженості акцентуації за циклотимним ($t = 3,63$, $p = 0,000843$) та застрягаючим ($t = 2,99$, $p = 0,004851$) типами хара-

ктеру, меншою мірою виражений гіпертимний тип акцентуації характеру ($t = -2,7$, $p = 0,009440$), ніж у підлітків, що живуть у сім'ї.

Для підліткового віку більшою мірою притаманне загострення певних рис характеру, а отже й вираженість тих чи інших акцентуацій характеру, ніж у подальші чи попередні періоди розвитку особистості. Так звані «чисті типи» трапляються доволі рідко, але переважана тенденція одного з типів акцентуації характеру чи їх поєднання може формувати стрижень характерологічного портрету індивіда та впливати на формування особистості загалом, вибір життєвого шляху та форм самореалізації.

Для підлітків, що живуть у сім'ї, притаманні більш високі показники за вираженістю гіпертимного типу акцентуації характеру. Підліткам, що належать до категорії «діти вулиці», так само є притаманні високі показники результатів за цією шкалою. Це говорить про наявність акцентуації характеру гіпертимного типу.

З огляду на наше дослідження, цікавим є те, що за наявності, хоч і менш вираженої, гіпертимної акцентуації характеру, у групі підлітків, що належать до категорії «діти вулиці», так само виражені акцентуації характеру за циклотимним та застрягаючим типами.

У той час, коли у підлітків, що живуть у сім'ї, переважає постійний підвищений фон настрою в поєднанні з потягом до діяльності, високою активністю, підприємливістю, у групі підлітків, що належать до категорії «діти вулиці», такий піднесений натрій піддається періодичним змінам пригніченого настрою, зосередженням на похмурих сторонах життя та ідеомоторним зниженням при надмірній стійкості афекту зі схильністю до формування надцінних ідей.

Особистості притаманне змішування різних типів акцентуацій характеру при співвідношенні різного рівня вираженості рис, які належать до того чи іншого чистого типу характеру.

Часто акцентуація характеру може не виявлятися у спокійних, звичних умовах життєдіяльності і маніфестувати в емоційно, когнітивно чи оперативно напружених ситуаціях. Підлітковий вік, як переломний період у житті особистості, загострює вираженість акцентуацій, робить їх більш демонстративними, посилюючи проблеми пубертатного періоду.

При детальному огляді характерологічного профілю особистості підлітків, які взяли участь у дослідженні, та тих акцентуацій

характеру, що виявляються у групі підлітків, котрі належать до категорії «діти вулиці», і групі підлітків, що живуть у сім'ї, отримано такі результати.

Групі підлітків, що належать до категорії «діти вулиці», і групі підлітків, що живуть у сім'ї, однаково притаманні високі показники вираженості таких типів акцентуації характеру:

- гіпертимний тип (середні значення в групі – 15,1 і 18,5);
- збудливий тип (середні значення в групі – 14,4 і 13,3);
- демонстративний тип (середні значення в групі – 13,6 і 12);
- афективно-екзальтований тип (середні значення в групі – 15,1 і 18,5).

Акцентуації характеру, які виявляються лише у групі підлітків, що належать до категорії «діти вулиці»:

- емотивний тип (середнє значення в групі – 12,8);
- циклотимний тип (середнє значення в групі – 15,8);
- застрягаючий тип (середнє значення в групі – 15);
- дистимний тип (середнє значення в групі – 13,1).

Така вираженість акцентуацій характеру у групі підлітків, що належать до категорії «діти вулиці», говорить про перебіг кризових процесів у розвитку особистості та нестабільний психо-емоційний стан. Яскрава вираженість комплексу різних типів акцентуацій характеру надає поведінці таких підлітків неадекватної надмірності в реакціях на зовнішні подразники, призводить до непластичної, ригідної поведінки при недостатній ідентичності.

Корекція акцентуацій характеру можлива за умов індивідуально спрямованого виховання та самовиховання, а так само завдяки корекційному психологічному супроводу, підборі індивідуальних психокорекційних програм та глибокому опрацюванню внутрішніх протиріч.

Вивчення акцентуацій характеру та розробка спеціальних психокорекційних програм для підлітків, що належать до категорії «діти вулиці», або перебувають у групі ризику, потребує подальшої уваги. Оскільки, можливо, у корекції акцентуацій характеру ресурс попередження випадків залишення підлітками батьківського дому, а так само і уникнення рецидивів такої поведінки, допоможе таким підліткам знайти більш адекватні способи адаптації до умов, які склались у їхньому житті.

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного емпіричного дослідження, слід зазначити, що підлітки, які належать до категорії «діти вулиці», менш емоційно стабільні, схильні більшою мірою переживати страхи, хвилювання та неспокій, рівень тривожності у них вищий, ніж у групі підлітків, що живуть у сім'ї. У групі підлітків, які належать до категорії «діти вулиці», найчастіше спостерігається високий рівень тривожності (50%). Для підлітків, які живуть у сім'ї, притаманні більш високі показники за вираженістю гіпертичного типу акцентуації характеру, підліткам, що належать до категорії «діти вулиці», притаманні високі показники результатів за більшістю характерологічних шкал, що свідчать про наявність акцентуації характеру гіпертичного, збудливого, демонстративного, афективно-екзальтованого, емотивного, циклотимного, застрягаючого, дистимного типів. Яскрава вираженість констеляції різних типів акцентуацій характеру надає поведінці таких підлітків неадекватної надмірності в реакціях на зовнішні подразники, призводить до непластичної, ригідної поведінки при недостатній ідентичності.

Подальші експериментальні дослідження, спрямовані на визначення психологічних особливостей підлітків, які належать до категорії «діти вулиці», слід присвятити порівняльному аналізу «дітей вулиці» різних регіонів України та виявити закономірності їх розвитку, особливості впливу соціального середовища.

1. Авдуевская (Белинская) Е.П. Особенности социализации подростка в условиях быстрых социальных изменений / Е.П. Авдуевская (Белинская), С.А. Баклушинский // Ценностно-нормативные ориентации старшеклассника. Труды по социологии образования. Т. III. Выпуск IV. – М., 1995. – С. 118–132.
2. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева. – М.: Издательство Аспект Пресс, 1999. – С. 263–288.
3. Арзуманян С.Д. Микросреда и отклонения социального поведения детей и подростков / С.Д. Арзуманян. – Ереван: Луис, 1980. – 254 с.
4. Буянов М.И. Ребенок из неблагополучной семьи: записки детского психиатра / М.И. Буянов. – М.: Просвещение, 1988. – 54 с.
5. Воскобойников С.А. Нет чужих детей. Раздумья с проблем современного сиротства: кн. для учителя / С.А. Воскобойников. – М.: Просвещение, 1989. – 175 с.
6. Зайцева З.Г. Школа та важковиховувані підлітки: кн. для вчителя / З.Г. Зайцева. – К.: Рад. Школа, 1991. – 77 с.

7. Лангмейер Й. Психическая депривация в детском возрасте / Й. Лангмейер, З. Матейчек. – Медицинское издательство Авиценум, 1984. – 335 с.
8. Максимова Н.Ю. Курс лекций по детской патопсихологии: учебное пособие / Н.Ю. Максимова, Е.Л. Милютин. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – 576 с.
9. Мудрик А.В. Социализация человека / А.В. Мудрик. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 304 с.
10. Оржеховська В.М. Соціально-педагогічні основи профілактики правопорушень важковиховуваних учнів: дис. ... д-ра пед. наук / В.М. Оржеховська. – К., 1995. – 440 с.
11. Оржеховська В.М. Сучасні проблеми дитячої бездоглядності в Україні: аналіз, шляхи подолання / В.М. Оржеховська // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць. – Вип. 13. – Кн. 2. – Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д.Г., 2009. – С. 3–12.
12. Особенности развития личности ребенка, лишённого родительского попечительства. Дети с отклоняющимся поведением / под ред. В.С. Мухиной. – М.: Прометей, 1989. – 228 с.
13. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст. Проблемы становления личности / Х. Ремшмидт. – М.: Изд-во Мир, 1994. – 327 с.
14. Соловьев З.М. Социализация детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей: концептуальные подходы и педагогическая практика / З.М. Соловьев // Программно-методическое обеспечение управленческой и учебно-воспитательной деятельности образовательных учреждений для детей, оставшихся без попечения родителей; отв. ред. Л.К. Селявина. – М.: Центр «Школьная книга», 2004. – С. 13–23.
15. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1976. – 286 с.
16. Целуйко В.М. Психология неблагополучной семьи: книга для педагогов и родителей / В.М. Целуйко. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – С. 3–99.

Марцинишин З.И. Психологические особенности подростков, принадлежащих к категории «дети улицы».

Раскрывается проблематика феномена «детей улицы», осуществлено эмпирическое исследование уровня нейротизма, уровня тревожности и выраженности акцентуаций характера у подростков, принадлежащих к категории «дети улицы», а также проведено сравнение психологических особенностей этой категории подростков с психологическими особенностями подростков, которые живут в семьях.

Ключевые слова: дети улицы, безнадзорные дети, беспризорные дети, дистантная семья, нейротизм, тревожность, акцентуации характера.

Martsynyshyn Dz.I. Psychological Peculiarities of Teenagers that Belong to the Category “Street Children”.

The problem of the “street children” phenomenon is analyzed; the empirical research of neurotizm level, anxiety and expression level of accentuation the teenagers’ character that belongs to the category of street children is made, the comparison between the psychological peculiarities of the teenagers of this category and the psychological peculiarities of the teenagers living in families is carried out.

Key words: street children, neglected children, waifs and strays, distant family, neurotizm, anxiety, character accentuation.

Стаття надійшла 10 листопада 2011 року

УДК 340.11:321.7

А.І. Оверченко

ЗМІСТОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРАВОСВІДОМОСТІ ПІДЛІТКІВ

У статті подається теоретичний аналіз питання правосвідомості, її видів, функцій, структурних компонентів і показників їх вивчення. Розкриваються сутнісні характеристики правосвідомості підлітків.

Ключові слова: правосвідомість, структурні компоненти правосвідомості, правова соціалізація, правові переконання.

Постановка проблеми. Україна формується як демократична правова держава, серед головних завдань якої пріоритетне значення мають: постійна турбота про зміцнення правопорядку та законності, захист суспільства і кожної особи від злочинних посягань, боротьба зі злочинністю. Злочинність завжди посідала одне з перших місць серед найгостріших проблем, що турбували громадську думку. У Конституції України найвищою соціальною цінністю визнається людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканість і безпека, тому забезпечення прав і свобод людини є головним обов’язком держави.

Його виконання передбачає розвиток такого елементу правової системи, як правосвідомість, що є необхідною умовою створення норм права, фактором поваги до права і психологічною основою його реалізації.